

TÜRK HALK İNANIŞLARI, MİTOLOJİ VE ŞİFA

Turkish Folk Beliefs, Mythology and Healing

RİFAİ ERTEN

Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Öğretmen,

Kırıkkale, Türkiye

Dr., Ministry of National Education,

Teacher, Kırıkkale, Turkey

rifaierten@gmail.com

ORCID orcid.org/00000-0002-5531-9049

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi /Received: 30 Kasım 2022

Kabul Tarihi/Accepted: 30 Aralık 2022

Yayın Tarihi/Published: 31 Aralık 2022

ATIF/ CITE AS

Erten, Rifai, "Türk Halk İnanışları, Mitoloji ve Şifa" Darüşşifa İslam Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi, (December/Aralık 2022) 1/2,

İNTİHAL/PLAGIARISM

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Turkish Folk Beliefs, Mythology And Healing

Abstract

The subject of what mythology is a wide field that is the main discussion topic of social sciences. Many scientists from different fields have worked on the subject. While some researchers found the myths meaningless, others stated that they were necessary to know the society they came from. The main issue discussed with mythology is how much it is real. Myths reflect the societies in which they originated. In this respect, it should be examined as a cultural phenomenon rather than being seen as meaningless stories. Because the most important of the basic touchstones that make up a society is its cultural dimension.

In a more general sense, mythology is a society's belief system, one of the most important protectors and builders of culture. Society shapes its life materially and spiritually with its belief system. These can sometimes appear in the form of sanctifying certain objects, sometimes certain times, and sometimes certain rituals. People begin to respect everything they sanctify, and they begin to develop certain rituals around it. Sometimes these forms of behavior developed may be in accordance with the religion adopted by that society or individual, or it may appear as the opposite of this situation.

Folk beliefs are forms of belief other than religion that are accepted both individually and socially as a concept. They can occur for more than one reason. An object or person, etc., used as a result of a historical event or the action of an important person who lived in history. When we look at the behavior patterns called folk beliefs in society, it will be seen that there are many interactions towards mythology. There are folk beliefs in every society, from societies and states that have established great civilizations in history to the most primitive societies. Today, there are folk beliefs in every society, from the citizens of the developed states to the citizens of the countries that are called backward. This reveals the fact that people from all education levels accept it, even if the acceptance rate of folk beliefs is different.

The subject that gives us the most ideas about social life and is constantly confronting us in practical life is human health. Human health is the most basic and important area of folk beliefs. Because when we look at the practices related to the subject, the problems in the material or spiritual sense have been tried to be solved with folk medicine in the sense of folklore. The solutions were inspired by the events experienced in history or the basic starting points and holy places of the religion believed. In addition, it was believed that the people who performed the actions were sanctified and that they saved people from health problems with their extraordinary features. Sometimes, it is seen that the health practices called "healing/healer" turn into witchcraft.

Turkish folk beliefs, mythology and healing concepts are indistinguishable from each other. Therefore, it would be appropriate to examine these three concepts that we mentioned as concepts. For this reason, folk beliefs, mythology and healing concepts will be examined and interpreted phenomenologically in this article.

Keywords: Mythology, Folk Belief, Religion, Healing, Faith.

Türk Halk İnanışları, Mitoloji ve Şifa

Öz

Mitoloji'nin ne olduğu meselesi, Sosyal bilimlerin ana tartışma konusu olan uçsuz bucaksız bir alandır. Konu ile ilgili farklı alanlardan pek çok ilim adamı çalışmalar yapmıştır. Bazı araştırmacılar mitleri anlamsız bulurken bazıları da içlerinden çıktıkları toplumu tanıma açısından gerekli olduğunu

belirtmişlerdir. Mitoloji ile tartışılan temel konu ise gerçekliğinin ne kadar olduğudur. Mitler içlerinden çıktıkları toplumları yansıtmaktadır. Bu yönüyle anlamsız hikâyeler olarak görülmesinden kültürel bir olgu olarak incelenmelidir. Çünkü bir toplumu oluşturan temel mihenk taşlarından en önemlisi kültürel boyutudur.

Mitoloji daha genel anlamda bir toplumun inanç sistemi, kültürün en önemli koruyucu ve oluşturucularından birisidir. Toplum, inanç sistemi ile hayatını maddi ve manevi anlamda şekillendirir. Bunlar bazen belli cisimleri ya da zamanları, bazen de belli ritüelleri kutsallaştırma şeklinde ortaya çıkabilmektedir. İnsanlar kutsallaştırdıkları her şeye saygı göstermeye başlar ve onun etrafında belli ritüeller geliştirmeye başlarlar. Bazen geliştirilen bu davranış şekilleri o toplumun veya bireyin benimsediği dine uygun olabilmekte ya da bu durumun zıddı olarak da ortaya çıkabilmektedir.

Halk inanışları kavram olarak bireysel ve toplumsal olarak kabul edilen dinin dışındaki inanış biçimleridir. Birden fazla sebepten ortaya çıkabilmektedirler. Tarihsel olarak yaşanan bir olay veya tarihte yaşamış önemli bir kişinin eylemi sonucu kullanılan nesne veya kişi vb. Toplum içerisinde halk inanışları denilen davranış biçimlerine bakıldığı zaman mitolojiye yönelik pek çok etkileşim olduğu görülecektir. Tarihte büyük medeniyetler kurmuş toplum ve devletlerden tutun en ilkel toplumlara kadar her toplumda halk inanışları mevcuttur. Günümüzde de gelişmiş olarak kabul edilen devletlerin vatandaşlarından geri kalmış denilen ülkelerin vatandaşlarına kadar her toplumda halk inanışları vardır. Bu da halk inanışlarının kabul edilme oranı farklı olsa bile her eğitim seviyesinden insanların kabul ettiği gerçeğini önümüze koymaktadır.

Toplumsal hayatla ilgili olarak bizlere en çok fikir veren ve pratik hayatta sürekli karşımıza çıkan konu ise insan sağlığıdır. İnsan sağlığı halk inanışlarını konusunun en temel ve önemli alanıdır. Çünkü konu ile ilgili uygulamalara bakıldığı zaman maddi ya da manevi anlamdaki sıkıntılar halk bilimi anlamında halk hekimliği ile de çözülmeye çalışılmıştır. Çözüm yolları ise tarihte yaşanan olaylardan veya inanılan dinin temel hareket noktalarından ve kutsallarından esinlenilerek gerçekleştirilmiştir. Ayrıca eylemleri gerçekleştiren kişilere kutsallık yüklenmiş onların sıra dışı olan bu özellikleri ile insanları sağlık ile ilgili sıkıntılardan kurtardığına inanılmıştır. Kimi zaman ise “ocakçılık” denilen sağlık uygulamalarının büyücülüğe dönüştüğü de görülmektedir.

Türk halk inanışları, mitoloji ve şifa kavramları birbirleri ile ayırt edilemez parçalardır. Bu yüzden kavram olarak bahsettiğimiz bu üç kavramın incelenmesinin uygun olacaktır. Bu nedenle makalede halk inanışları, mitoloji ve şifa kavramları incelenecek fenomenolojik olarak yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, Halk İnanışı, Din, Şifa, İnanç.

Giriş

İnsanlar varoluşundan itibaren çevresinde gelişen olayları anlamlandırmaya çalışmış ve edindiği verileri sistemleştirerek belli bir bilgi yekûnu oluşturmuşlardır. Elde ettikleri bu bilgiler ise farklı kanallardan ellerine ulaşmıştır. Bazı bilgiler deney ve gözlemlerle bazıları da vahiy yoluyla elde edilmiştir. Vahiy, bu yönüyle kişinin ilahi olan güçle muhatap olması olarak nitelendirilebilir. Vahiy kanalı ile insanlara ulaşan bilgiler oldukça önemli görülmüştür. İnsanlar bu vahiy kendi inanç sistemlerine göre isimlendirdikleri şekliyle yorumlamışlar ve hayatlarında uygulamaya geçirmişlerdir.

İnsanlığa ulaşan ilahi mesajın, tarih boyunca farklı yorumlarının yapıldığı görülür. Aynı din mensupları arasında bile aynı konu hakkında birbirini dışlayıcı iki ayrı uçta yorumların mevcudiyeti görülmüştür. İlahi mesaja yorum katılırken pek çok etken ortaya çıkmaktadır. Bunlar, yaşanan coğrafi şartlar, insanların geliştirdiği yorumların ilahi mesajın aslı gibi algılanması vb. pek çok etken sayılabilir.

Kutsal olarak kabul edilen kişi, eşya ya da olay farklı tezahürlerle karşımıza çıkabilmektedir. Kutsallık konusu da halk dindarlığı diyebileceğimiz şekilde kendisini gösterir.¹ Bu açıdan insanların halk dindarlığında genel anlamda dinin asıl tezahürünün dışında kutsalla ilgili olarak iki farklı şekilde ortaya çıkan olgu halk inanışları ve mitolojilerdir. Bu iki kavramın yeterince anlaşılabilmesi durumunda üzerinde araştırma yapılacak olan toplum ile ilgili elde edilen bilgiler çok sağlıklı olmayabilir. Bu yüzden makalemizde bu iki kavram incelenecektir.

1. Mitoloji

İnsanın tarih sahnesine ilk çıkışından günümüze değin insanlık pek çok tecrübe geçirmiştir. Bu yaşanmışlıklarını, inançlarını, isteklerini, ideallerini ve birçok şeyi kendisinden sonraki nesillere aktarmıştır.² İnsanın bilgilerini diğer nesillere aktarma işlemi yani nakil eylemini gerçekleştirmesinin pek çok sebebi vardır. Genel hatlarıyla bunlar, sonraki nesli eğitebilmek, inançlarını onlara aktarabilmek, siyasî tecrübelerinden daha sonrakilerin yararlanabilmelerini sağlamaktır.³ Söz konusu sebeplerin önde gelenlerinin ise siyasî ve inançla ilgili oldukları söylenebilir.⁴

İnsanoğlu tecrübelerini aktarırken dönemin her anlamda şartlarından (siyasî, sosyal) ve imkânlarından (yazma imkânlarının ve kültürünün gelişmişliği gibi) etkilenmişlerdir.⁵ Yazının ve yazma imkânlarının sonraki dönemler kadar gelişmediği zamanlarda sonraki nesle bilgi aktarımları, bizlere gelinceye kadarki süreçte bile sözlü kültür ya da sözlü tarih aktarımı şeklinde olmuştur. Bunlara masal ve destan örnek verilebilir.⁶

Mit, geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesidir.⁷ Mitoloji kelime olarak Yunanca “mitos” sözcüğünden gelmekte;⁸ efsane, masal, halk öyküsü gibi anlamlarda da kullanılmaktadır.⁹ Mit kelimesinin Arapça’daki karşılığı ise usture kelimesinin çoğulu olan esatir’dir.¹⁰ Esatir, gerçeğe uymayan düzensiz, asılsız ve boş sözler demektir.¹¹ Esatir kelimesi “S-T-R” kökü olarak on altı, esatir kelimesi olarak ise Kur’ân-ı Kerim’de dokuz yerde geçmektedir.¹² Asr-ı saâdetde müşrikler Kur’ân’da anlatılan kıssalara “evvelkilerin masalları”

¹ Kemal Polat, “Kırgız Halk Dindarlığında Dua Fenomeni”, *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyet’e Katkıları Sempozyumu*, 31 Mayıs- Haziran, Ed: İsmail Hakkı Göksoy, Nejdet Durak, SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2007, 427.

² Kemal Üçüncü, “Sözlü Kültür Bağlamında Edebi Metin Olarak Otman Baba Vilayetnamesi”, *Bilig*, Kış-2004, 28, 27-28; W. Montgomery Watt, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, Çev: Mehmet s. Aydın, Hülbe Yayınları, Ankara, 1982, 47.

³ Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, Çev: Alâeddin Şenel, İmge Yayınları, Bsk. Ankara, 2002, s. 13

⁴ Cem Erdem, “Sözlü Tarih ve Kültür Açısından İmam-Rıza Ocağı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 66, 2013, 257; Musa Balcı, *Taşa Kazınmış Sözler İslam Öncesi Fars Öğüt Edebiyatı*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2016, 21.

⁵ Necati Gültepe, *Türk Mitolojisi Yeni Araştırmalar Işığında*, Resse Yayınları, 2. Bsk, İstanbul, 2015, 17.

⁶ Suavi Aydın, “Halk Bilimi Sözlü Anlatımları”, *Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Projesi Portalı Projesi*, Ekim-2009, Ankara, 2; Birol Azar, *Sözlü Kültür ve Tarihî Gerçek ve Saltuknâme Örneği*, TÜBAR, 21, Bahar 2007, 21

⁷ www.tdk.gov.tr, “Mit”, (Erişim Tarihi/12.07.2018)

⁸ Kees W. Bole, “MYTH”, *Encyclopedia of Religion*, Second Edition, 1987 and 2005, Lindsay Jones, Editor in Chief, London, c. IX, 6359.

⁹ M. Hadi Tezokur, “Mitoloji”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX (2), Diyarbakır, 2007, 41; Colette Estin, Helene Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, çev. Musa Eran, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 25. Bsk., Ankara 2008, 53; Sema Önal, “Mitoloji Bir Bilim midir”, *Artuklu Akademi Günleri Bilim Tarihi ve Sempozyumu Günleri (27-28-29 Kasım-2015)*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin 2016, 409.

¹⁰ Şerafettin Gölcük, “Esatir”, *DİA*, İstanbul, 1995, c. XI, 359-360.

¹¹ İbn-i Manzur, *Lisanu’lArab*, Daru’adr, Beyrut, c. XV, 68.

¹² Mehmet Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân-ı Kerim Sözlüğü*, Düşün Yayınları, 3. Bsk, İstanbul, 2015, 426.

anlamında “esatirul evvelin” demiştir.¹³ Müşrikler burada kıssaları hafife almak için “esatir” yani “boş söz, dikkate alınmayacak masalsı anlatımlar” anlamında bu kelimeyi kullanmışlardır. Bu açıdan bakıldığında ve kıssaların gerçek olduğu da göz önünde bulundurulduğunda her mitolojik anlatımın bir gerçekliği olduğu ve ait olduğu topluma dair verileri bulunduğunu kabul edersek burada Arapça bir terim olan “esatir” ile “mit” kelimeleri kelime anlamı olarak birbirlerini karşılarsalar da terim olarak birebir birbirlerini karşılamadığını söyleyebiliriz. Çünkü müşrikler o dönem kıssalarını alaya almak amacıyla bu sözü söylemişlerdir.¹⁴

Mitos veya onun bilimi olan mitoloji kavramları hakkında çok net bir tanım yapmak mümkün görünmemektedir. Kanaatimizce bu durumun sebebi mitoloji diye tanımlanan bu anlatımların içerisinde dini inançların yer almasıdır. Bu yüzden din kavramı için nasıl herkesin kabul edebileceği bir tanım yapılamıyorsa¹⁵ mit kavramı için de aynı zorluk söz konusudur. İnsanların inanç unsuru olarak kabul ettiği herhangi bir şeye de doğru veya yanlış gibi yargılamada bulunmak sağlıklı görünmemektedir. Bu durum göz önüne alınarak bazı bilim insanları kavramla ilgili çeşitli tanımlar yapmışlar, akabinde de sınıflandırmalarda bulunmuşlardır.

Mircea Eliade’a göre mit “kutsal bir öyküdür”¹⁶, Annemarie Schimmel’e göre ise “ilahların tarihi; dünyanın yaratılışını, ilahların münasebetlerini, tabiat üstü kuvvetlerin maceralarını anlatan, hemen her dinde bulunan ve en eski zamanlara ait olan hikâyelerdir ki; göze görünen bir hakikati anlamamakla beraber eski zamanların lisanı ile insanlara dokunan bir tabiatüstü hakikati temsil ve beyan etmeğe çalışır” diye tanımlamıştır.¹⁷ Bu iki tanımdan da anlaşılacağı üzere mitoloji kavramı din ve inanç kavramları ile bağlantılıdır. Böyle bir bağlantının olmasının sebebi her ikisinin de insana dair olmasıdır. Dinler, ilahi kökenli olarak kabul edilmelidir. Mitolojilerin ise kaynağı insan olduğu için insanlara ait yaşam kültürleriyle zenginleşmiş anlatımlardır.¹⁸ Her ikisinde de tanrı, cehennem, ceza, mükâfat, iyilik kötülük gibi pek çok ortak kavram mevcuttur. Kavramlar haricinde her iki terim de sosyal yaşam ve kişiye, hayata bakış açısı kazandıracak konuları bünyesinde barındırır.¹⁹

Mitolojinin sınıflandırılması farklı düşünürler tarafından değişik şekillerde yapılmıştır. Genel olarak mitolojiler; a) Köken mitosları: Eski bir mitoloji türüdür. Nesnelere, olayların vb nasıl ortaya çıktığını anlatır. b) Kült mitosları: İbadetlerin ve ayinlerin içeriği ile ilgili mitoslardır. c) Prestij mitosları: Herhangi bir dini liderin veya kahramanın ortaya çıkışını anlatır. d) Kıyamet mitosları: Dünyanın nasıl son bulacağı ile ilgili mitoslardır.²⁰

Mitolojinin ilk ortaya çıkışı olarak Yunanistan gösterilmektedir. Yunanlılar MÖ. 1600-1100 yıllar arasında dönemin şartları gereği ve daha sonraki dönemler kadar yazı malzemesi

¹³ el-Enam, 6/25; el-Enfal, 8/31; en-Nahl, 16/24; el-Müminun, 23/83; el-Furkan, 25/5; en-Neml, 27/68; el-Ahkaf, 46/17; el-Kalem, 68/15; el-Mutaffifin, 83/13.

¹⁴ Muhammed Ahmed Halefullah, *Kur’ân’da Anlatım Sanatı el-Fennu’l-Kasasi*, çev: Şaban Karataş, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2012, 60.

¹⁵ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, 20; Joseph Campbell, *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri*, çev: Kudret Emiroğlu, İmge Kitapevi, Ankara, 1992, 11.

¹⁶ Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, Simavi Yay, Ter: Sema Rifat, İstanbul, 1993, 13; Yves Bonnefoy, *Antik Dünyada ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, Türkçe Çeviri Editörü: Levent Yılmaz, Alfa Yayıncılık, c. I, İstanbul 2018, 13.

¹⁷ Annemarie Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1999, 309.

¹⁸ Ali Rafet Özkan, “Mitoloji ve Din İlişkisi”, *Ekev Akademi Dergisi*, 6(11), Kış 2002, 10; Ali Albayrak, “Mitolojinin Dini Hayattaki Yeri ve Önemi”, *Uluslararası Dini Araştırmalar Dergisi*, X (54), 2017, 953-954.

¹⁹ M. Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, 13; Joseph Campbell, *Yaratıcı Mitoloji Tanrının Maskeleri*, Çev: Kudret Emiroğlu, İmge Kitapevi, Ankara, 1994, 20.

²⁰ Baki Adam, “Din Hakkında Genel Bilgiler”, *Dinler Tarihi El Kitabı*, Ed: Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, 39-40.

bulunmamasından dolayı zengin bir sözlü geleneğe sahiptirler. Homeros ve Heseidos en büyük eserlerini bu dönemlerde oluşturmuşlardır. Bilinen en eski mit Homeros'un İlyada ve Odessa destanlarıdır.²¹ Homeros'a kendi döneminde en ciddi eleştiri rasyonalist bir filozof olan Platon'dan gelmiştir. Mirce Eliade Homeros'u iki noktada eleştirmektedir. Birincisi Homeros'un elit bir kitleye hitap ettiği için onların hoşuna gidecek şeyleri söylemesi, ikincisi ise İlyada ve Odessa da mite dair olması gereken özelliklerin olmamasıdır.²² Mitlerle ilgili olarak sorulan en temel soru, kaynağının ne olduğudur. Bu konu ile ilgili dört tane temel teori vardır;

Scriptual Teori: Bu teoriye göre mitler, ilahi dinlerin kalıntılarında oluşmuştur. Yunan ve Mısır tanrıları, kimlikleri bozulmuş peygamberler ve ilah anlayışlarıdır.

Tarihsel Teori: Buna göre mitlerde anlatılan kahramanlar daha önceden yaşamış olan tarihi şahsiyetlerdir.

Alegorik Teori: Bu teoriye göre mitler birer sembolik anlatımlardır.

Fiziksel Teori: Buna göre mitler doğa güçlerinin kişileştirilmesi ile ortaya çıkmıştır.²³

Mitlerle ilgili olarak gündeme getirilmesi gereken diğer bir konu ise işlevleri ile alakalıdır. Aslında burada sorulması gereken temel soru mitlerin gerçekliğinin olup olmamasından ziyade, bu anlatılarla insanların ulaşmak istediği temel hedefin ne olduğudur.²⁴ Mitolojilerde anlatılan olayları sadece tarihsel gerçeklikler olarak incelersek, o zaman boş sözler, gereksiz anlatımlar olarak gözükebilir. Ancak aynı hikâyelere ona inanan insanın gözü ile bakacak olursak farklı anlamlar yüklenebilir. Bir Hıristiyan için İsa'nın çarmıhta öldürülmesi ve yeniden dirilip Baba Tanrı'nın sağ yanında oturma anlatımı ne ise ilkel insan için kendisine ait anlatım da aynıdır.²⁵

Burada temel olarak değerlendirilmesi gereken kavram ise kutsaldır. Kutsal ne olarak tanımlanmalıdır ve mitolojik anlatımlarla bağlantısı nedir? Kanaatimizce bu iki soruya verilecek cevap konunun anlaşılması için büyük önem arz etmektedir. Kutsal teriminin farklı tanımları olsa da en genelleyici olanı insanın tapındığı ya da canını verecek kadar sevdiği ayrıca tamamen dini argümanları da içermeyen şeylere denilmesidir.²⁶ Kutsal kelimesinin Arapça "kuds" kelimesine dayandığı ifade edilmektedir. Ancak terim ile ilgili olarak Türkçe'deki "kut" kelimesinden türetildiğini iddia edenlerde mevcuttur.²⁷

İnanç sahibi insanlar tarafından kutsal kabul edilen bir nesneyi veya bir kavramı, inanmayan bir kişi farklı bir anlam yükleyerek onu kutsal kabul edebilir mi? Eğer kutsallığı herhangi bir özelliği dolayısıyla dokunulmaz kabul edersek bunun mümkün olabileceğini söyleyebiliriz. Aynı kişi bu olağanüstü değer verdiği şeyleri koruyabilmek adına canını dahi feda edebilir. Burada asıl konu kutsal kavramının sadece dini inanç bağlamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği hususudur. Mitolojinin sadece Yunanlılara ait bir kültür ögesi gibi gösterilmesi ve başlangıcının sadece onlar olarak kabul edilmesi doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü her toplumun dünya algısını her yönüyle

²¹ Cengiz Batuk, "Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu", *Milel ve Nihal Dergisi*, VI(1), Ocak-Nisan, 2009, 44.

²² Batuk, "Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu", 42-43.

²³ Fuzuli Bayat, *Mitolojiye Giriş*, Ötüken Yayınları, 2. Bsk, İstanbul, 2007, 33-34.

²⁴ Batuk, "Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu", 44.

²⁵ Batuk, "Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu", 40.

²⁶ Ahmet Güç, "Kur'an'da Kutsallık Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX (9), Bursa, 2000, 245.

²⁷ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Halk İnanışlarına Giriş", *Halk İnanışları El Kitabı*, Ed: Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, Grafiker Yayınları, Ankara 2017, 32.

günümüze aktaran sözlü olsun yazılı olsun mitolojik anlatımları söz konusudur. Türk mitolojisi de bunlardan birisidir. Türk halklarının tarihten günümüze değin sosyal ortamlarını, inançlarının izlerini bu mitolojik anlatımlarda bulabilmekteyiz. Bu anlatımlar, Çin kısmen de Sâsani kaynaklarında vardır. Büyük göçler sonucunda diğer batılı kaynaklarda da bilgiler mevcuttur. 7. yüzyıldan sonra da Türklerin kendi kaynaklarında bilgiler mevcuttur. Türk kültürünün temellerini doğru bir şekilde anlaşılabilmesi açısından Orhun ve Yenisey yazıtlarının büyük bir önemi vardır.²⁸ Türk mitolojisinin genel özellikleri şu şekilde sıralanabilir;

- a) Türklerin sosyal ortamları diğer toplumlardan farklıdır,
- b) Türk mitolojisinde çok tanrıcılık fikri yoktur,
- c) Türk mitolojisi mantıklıdır,
- d) Türk mitolojisinde türeyiş, koruyucu ruhlar, cin ve şeytan hakkında anlatılanlar ağır basmaktadır,
- e) Türk mitolojisi metinleri dağınıktır.²⁹

Hangi kültüre ait olursa olsun olağanüstü anlatımlar içerdiği kabul edilen mitler, içerisinden ortaya çıktığı toplumun kültürel yapısını bizlere verir. ³⁰ Fonksiyonellik açısından da tarihsel doğruluğundan ziyade ona inanan kişilere ne kattığı esastır. Bu iki özelliğinin yanı sıra bir sonraki nesile içerisinden geldiği toplumun kültürünü aktarmak gibi eğitici bir rolü de vardır.³¹

Genel olarak bütün toplumların mitleri ortaya çıktıkları toplumun kültürel izlerini taşırlar. O toplumla ilgili pek çok konuya temas ederler. Savaşlar, kahramanlıklar, yaratılış ve sağlık ya da tıp gibi birçok örnek sayılabilir. Tıp da bunların en önemlilerinden birisidir. Hemen her toplumda farklı sebeplerle ve yollarla da olsa oluşturulan mitler araştırılmaya değer bir konudur. Bu yüzden mitolojiler incelenirken sadece toplumun sağlık konusuna bakışları değil dolaylı olarak da dünya görüşü ile hayata yaklaşımı da incelenmiş olmaktadır. Türk tarihinde de aynı durum söz konusudur.³²Şifa ile ilgili inanış ve uygulamaların bir kısmı mitolojik anlatımlarla günümüze gelmiştir. Türk halk inanışları içerisinde yer alan halk hekimliği uygulamaları incelendiği zaman gerçekleştirilen ritüellerin Türk mitolojisi ve dönemi itibariyle inanılan dinle birebir ilişkili olduğu görülecektir.

2. Halk İnanışı

Halk inanışı, halk biliminin birçok alt konusundan birisidir ve çalışmamızın en temel kavramları arasında yer almaktadır. Halk bilimi genel olarak bir milletin ya da topluluğun bütün yönleriyle incelenmesidir. Halk bilimi terimini ilk olarak kullanan kişi Willam J. Thoms'dur. Kelimenin kökeni folk (halk) ve lore (bilim)'den gelir. Almanca konuşulan ülkelerde ise "Volkskunde" halk bilimi kelimesinin karşılığı olarak kabul edilmiştir. Ülkemizde ise halk bilimi olarak benimsenmiştir.³³ Ziya

²⁸ Bayat, Mitolojiye Giriş, 12.

²⁹ Bayat, Mitolojiye Giriş, 20.

³⁰ "Folklor ve Mitoloji", çev. Umay Günay, *Milli Folklor*, 16, Kış 1992, 3.

³¹ Şinasi Gündüz, "Kutsal Hakkında Konuşmak; Dini Söylemde Mitos", *Müel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), Ocak- Nisan 2009, 21.

³² Cevdet Kılıç, "Sistematik Düşünce Öncesi Mitoloji, Büyü ve Dinler'de Varlık Düşüncesi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13:1 (2008), ss. 37-50, s. 42.

³³ Nail Tan, "Türkiye'de Halk Bilimi Çalışmalarının 100. Yılına Kutlarken", *Folklor/Edebiyat*, 9(75), 2013/3, 237; Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2.Bsk, Ankara 2000, 15.

Gökalp, bu terimi *Halkiyat* olarak adlandırmıştır. Daha sonra aynı terimi M. Fuad Köprülü ve Tevfik Bölükbaşı da benimsemişlerdir.³⁴

Halk kelimesinin terim olarak tanımı şu şekilde yapılabilir. Herhangi bir ortak faktörü paylaşan insan grubudur. Bu grubu birbirine bağlayan ve grubun kendisine ait olduğunu iddia ettiği ayrıca yaşamının her aşamasında uyguladığı kurallar ise gelenektir.³⁵ Halkbilimi terimi ise şu şekilde tanımlanabilir: “Bir ülkede ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamadabir birleşime vardırılmayı amaçlayan bir bilimdir.”³⁶

Halk biliminin malzemesinde olması gereken özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- a- Halka ait olması
- b- Anonim olması.
- c- Sözlü geleneğe dayalı olması, yazılı bir kaynağın tekrarı bulunmaması.
- d- Nesilden nesile, toplumdan topluma geçerek yayılmış olması.³⁷

Buradaki tanımdan ilk ulaşılmaması gereken sonuç topluma ait olan maddi ve manevi unsurların inceleme konusu olacağıdır. Daha sonra elde edilen bu materyallerin çözümlenmesi, anlamlandırılması ve yorumlanması sürecidir.³⁸ Son aşama ise elde edilen bilgilerin yorumlanması safhasıdır. Son kısımda yöntem konusu önümüze gelmektedir. Elde edilen bilgilerin fenomenolojik yöntemle değerlendirilmesi en uygunu olacaktır. Çünkü din fenomenolojisi sistematik olarak olayları ele alır. Diğer bir şekilde fenomenolojik yöntem sayesinde halk bilimine ait olan unsurlar güncel değerleri korunarak daha iyi yorumlanabilir.³⁹

Halk kelime anlamı olarak birkaç şekilde tanımlanmıştır:

- a. Aynı ülke de yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğu.
- b. Aynı soydan gelen ayrı ülkelerin uyruğu olarak yaşayan insan topluluğu.
- c. Bir ülke içerisinde yaşayan insan topluluklarının her birisi.
- d. Ortak bir coğrafyayı paylaşan ortak bir öge, belirli âdet ve geleneklerle birbirine bağlı insan topluluğudur.⁴⁰

³⁴ Tan, “Türkiye’de Halk Bilimi Çalışmalarının 100. Yılı Kutlarken”, 237; Kadirhan Özdemir, *Türkiye’deki Halk Bilimi Çalışmaları ve Bunlarda Kullanılan Kuram Yöntem ve Teknikler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2017, 30

³⁵ Alan Dundes, “Halk Kimdir”, çev: Metin Ekici, *Milli Folklor*, 37, Bahar 1998, 143.

³⁶ Örne, *Türk Halk Bilimi*, 15; Göktan Ay, *Folklor Halk Bilimi Genel Bilgiler Oyun Müzik*, Pan Yayıncılık, İstanbul 1999, 3. ; Türker Eroğlu, “ Folklor ve Halk Terimleri Üzerine”, *Milli Folklor*, 5, Bahar, 1990, 35

³⁷ Nail Tan, *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, Deniz Kızları Yayınları, 7. Bsk., İstanbul, 2008, 20; Folklor terimi ile ilgili olarak tartışmalar için bkz. Alan Dundes, F. Gülay Mirzaoğlu, “Folklor Nedir”, *Milli Folklor*, 36, Kış-1997, 76.

³⁸ Kemal Polat, “Türkiye’de Dinler Tarihi Sahasında Yapılan Alan Araştırmaları Üzerine Bazı Düşünceler”, *Dinler Tarihi Araştırmaları-VII Türkiye’de Dinler Tarihi (Dünü, Bugünü ve Geleceği) Sempozyum (4-6 Aralık)*, Ed. Ali İsmail Güngör, Asife Ünal, Hüsamettin Karataş, Yasin Meral, Dilek Özbey, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 2010, 520.

³⁹ Mustafa Ünal, *Din Fenomenolojisi Tarihçe Yöntem Uygulama*, Geçit Yayınevi, Kayseri 1999, 80; Kemal Polat, *Beşikten Mezara Kırgız Türkleri’nde Gelenek ve İnanışlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005, 14.

⁴⁰ www.tdk.gov.tr, “Halk”, (Erişim Tarihi: 09.08.2018).

İnanış ise kelime anlamı olarak inanılan şey, görüş anlamına gelmektedir. Ahmet Hikmet Eroğlu'nun tanımına göre ise halk inancı: "Tabiatüstü, insanüstü bir gücün, varlığın, varlıkların mevcudiyetine, bunlarla ilgili görev ve kaçınmaların bulunduğu, bunlara riayet edildiğinde yarar sağlanabileceğine, ihlal veya ihmal durumunda zarar görüleceğine inanmadır".⁴¹ Bu tanımdaki ana unsur, bir topluluğun inandığı şeye karşı olumlu ya da olumsuz bir yargı taşımasıdır. Yaptığı olumlu olumsuz her davranışın karşılığının görüleceği inancıdır.

Halk inanışlarında dikkat edilmesi gereken temel nokta neyin din veya dini inanç ya da halk inancı olduğu konusudur. Her toplum kendi kültürel bünyesinde birtakım uygulamaları, inandığı dinde olup olmamasına bakılmaksızın bulundurur. Bazen bu uygulamaları terk eder bazen inandığı dini yapıya uyarlar bazen de inandığı dine uymasa bile bunu devam ettirebilir.

Halk inanışlarının genel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Dindar olan ya da olmayan herkesi kapsayabilir.
2. Batıl inanç ya da hurafe olarak bilinse bile herkes inanabilir.
3. Bazı halk inanışları resmi ya da egemen dinin kuralları ile bütünleşmiş olabilir.
4. Halk inanışları batıl olup olmamasına göre değerlendirilmez.
5. Toplumun her eğitim seviyesinden her kesime hitap eder.⁴²
6. Bilimsel gelişmeler doğrultusunda ortadan kalkma ihtimali vardır.⁴³

Halk inanışları Hikmet Tanyu'nun sınıflandırmasına göre ise şu şekildedir:

- a. Hiçbir zararı olmayan inançlar.
- b. Manevi telkinle ümit ve teselli vererek faydalı olabilecek, hayatı manalandıran, çeşitlendiren, güzelleştiren inançlar.
- c. Ne zararı ne de faydası olmayan inançlar.
- d. İslami temelle çatışmayan ama zararı da olmayan inançlar.
- e. İslami temelle uzlaşan kaynaşan inançlar.
- f. İslami esaslara aykırı düşen inançlar.
- g. İlimle, ilmi verilerle çatışmayan inançlar.
- h. İlim temellere aykırı olan inançlar.⁴⁴

Dini, inanış şekilleri bakımından resmi din ve halk dini olarak ikiye ayırmak mümkündür. Resmi din, bir topluluğun inandığı dinin herkes tarafından kabul edilen yazılı kaynaklara göre dinin yaşanma sürecidir. Yani Yahudi olan birisinin Tanah ve Talmut ve kendi fıkhî hükümlerine göre; Hıristiyan olan birisinin İncil'e ve kendi kutsal kabul edilen kişilerinin görüşlerine göre; Müslüman olan birisinin de Kur'ân-ı Kerim, sünnet ve icmaya göre yaşadığı dindir. Halk dini ise bu kaynaklardan

⁴¹ A. H. Eroğlu, "Halk İnanışlarına Giriş", 21.

⁴² Halk inanışları eğitim ve ekonomik seviyesi yüksek olan insanlarda da görülmektedir. Geniş bilgi için bkz. Meryem Bulut, "Mardin'de Albastıdan Korunma Biçimleri", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 16 (64), 2010/4, 19

⁴³ A. H. Eroğlu, "Halk İnanışlarına Giriş", 25.

⁴⁴ Hikmet Tanyu, "Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXI, 141; Yuri M. Sokolov, *Folklor: Tarih ve Kuram*, Çev: Yerke Özer, Geleneksel Yayınları, Ankara 2009, 14.

bağımsız olarak toplumun yaşadığı dini yapıya verilen isimdir.⁴⁵ Halk dini içerisinde toplumun önceden getirdiği kültürel yapılar mevcuttur.⁴⁶ Ayrıca halk dini terimi dinler tarihi açısından batıl ya da hurafe olarak değerlendirilemez. Çünkü inanılan bir şey ya da durum bilim dalı göz önüne alınca metot açısından değişir.⁴⁷

Halk inanışları için farklı disiplinlere ait çalışmalarda batıl inanç ya da hurafe olarak birtakım tanımlamalar yapılabilir. Batıl, kelime anlamı olarak doğru olmayan, geçersiz anlamına gelir. Batıl inanç ise dinin temel yapısının dışında olan ve genellikle eski geleneklerin veya diğer inanç sistemlerinin bir uzantısı olarak kabul edilen şekilde değerlendirilebilir.⁴⁸ Hurafe ise gerçeklikle ilgisi olmayan, uydurma inanış ve uygulamalardır.⁴⁹

Bir inanç ya da uygulama neye göre hurafe ya da batıldır? Temel olarak araştırılması gereken konu budur. Sorunu eğer gerçek olup olmamasına göre değerlendirirsek o zaman gerçek nedir? şeklinde felsefi bir soru kaşımıza çıkar. Eğer bu sorunu toplumda egemen olan dini yapıya göre cevaplandırırsak o zaman da farklı dinlere mensup aynı toplumun insanların halk inanışlarını nasıl değerlendireceğiz. Bu tartışmayı biraz daha ileriye götürecek olursak farklı dinlere mensup aynı halk inanışının paylaşılmasını neye göre değerlendireceğiz. Hikmet Tanyu'ya göre bir ritüelin batıl olup olmamasını değerlendirmenin iki yolu vardır. İlk olarak merî, geçerli, yurttâ hâkim olan din; ikinci olarak çağdaş bilimin yeni verileri veya selim akıldır.⁵⁰

3. Şifa

İnsanoğlu, yeryüzünde ilk varoluşundan günümüze değin yaşam adına geçirdiği süreçlerde pek çok sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunları çözmek için farklı toplumlar, dinler, felsefi akımlar vb. değişik yöntemler geliştirmiştir. Bir nevi insanlığın hayatına katkı için aynı sorunlara farklı teklifler getirmişlerdir. Bu sorunların en ciddi olanlarından birisi de şüphesiz kişinin ya da toplumun sağlık veya şifa sorunu olmuştur.

İnsandaki rahatsızlıklar fizikî ve ruhî (manevî) olarak ikiye ayrılmıştır. Bu yüzden insanın manevî yönünün bozuklukları da hastalık olarak değerlendirildiğinden şifa, bütün dinlerin ve dinî geleneklerin temel konusu olmuştur. Çünkü hemen hemen her dini yapı kendine iman etmeyen herkesi manevî açıdan hastalıklı kabul eder. Dolayısıyla onun kurtuluşunun kendi dini yapısına uygun bir şekilde gerçekleşmesi gerektiğine inanır. Ruhî problemlerle ilgili olarak bir müminin kendi dini yaşantısına uyduğu zaman rahatladığına dair pek çok yaşanmışlıklar mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında dini inanç sahibi olmanın kişiyi hayatın zorlukları karşısında daha dirençli kıldığı görülmektedir. Diğer açıdan ise bazı dini geleneklerin fiziki hastalıklara da şifa olduğuna dair iddiaları

⁴⁵ K. Polat, "Modern Çağda Yaşayan Hurafeler", *Halk İnanışları El Kitabı*, Ed. Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017, 442.

⁴⁶ Yapılan bazı alan araştırmalarında halk inanışlarına inanma oranı her ne kadar eğitimsiz kırsal kesimde daha yüksek gibi görünse de belli bir seviyede eğitim almış kişilerin de bu inançlarla iç içe olduğu görülmektedir. Geniş bilgi için bkz. Necdet Yaşar Bayatlı, "Irak-Diyale İlinin Hanekin İlçesinde Ziyaret Yerleri (Kutsal Mekânlar) ve Yerler Etrafında Oluşan İnanç ve Pratiklerde Eski Türk İnançlarının İzleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 56, 2010, 114.

⁴⁷ Mustafa Ünal, "Halk Dini Verilerinin Fenomenolojik Yöntemle İncelenmesi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Şaban Kuzgun Armağanı*, 5, Elâzığ 2000, 237-238; Mustafa Arslan, "Halk Arasındaki Yaygın İnanışların Oluşumuna Etki Eden Tarihsel ve Psiko-Sosyal Faktörler", *Diyanet İlmî Dergi*, 40 (3), Temmuz-Ağustos-Eylül, 2004, 106.

⁴⁸ Şinasi Gündüz, "Batıl İnanç", *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, 60; A.H. Eroğlu, "Halk İnanışlarına Giriş", 39.

⁴⁹ Ş. Gündüz, "Hurafe", *Din ve İnanç Sözlüğü*, 175; K. Polat, "Modern Çağda Yaşayan Hurafeler", 441.

⁵⁰ Hikmet Tanyu, "Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma", 130.

nasil değerlendirilebilir? Bu soru kanaatimizce ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur. Çünkü o dine inanan bazı kişiler kendi hayatlarında tecrübe ettiklerini ve şifa bulduklarını ifade etmektedirler.

Her dini gelenek şifa ile ilgili olarak birtakım önerilerde, tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu tavsiyeleri gerçekleştirirken birtakım araçlar da kullanılabilir. Tarihte yaşayan medeniyetlerde bu araçların en önemlilerinden birisi şüphesiz su'dur. Örneğin Mircea Eliade'ye göre su, dünyanın temeli, bitkilerin özü, ölümsüzlük iksiri, uzun ömür sağlayıcısı, yaratıcı güç ve her derde devadır. Bir Veda rahibi "Su bize hayır getirsin diye dua etmektedir. "Gerçekten su, her derde devadır; insanlardan hastalıkları uzaklaştırır ve iyileştirir"⁵¹ der.

Yahudilikte çeşitli hastalıklar Tevrat'ta geçmiş bunlara dair şifa yöntemleri öne sürülmüştür.⁵² Hıristiyanlığa göre İsa, tanrının oğlu olmasının⁵³ yanı sıra aynı zamanda bir şifacıdır.⁵⁴ Hıristiyan gelenekte İsa'nın bu yönü çok fazla ön plana çıkmaktadır.⁵⁵ İncillerde belirtildiğine göre İsa çeşitli tedavi yöntemleri uygulamıştır. En sonunda iyileştirme yetkisini kiliselere vermiştir.⁵⁶ Kur'an-ı Kerim şifa konusuna değinmiştir. Şifa kelimesi Arapça 'da bir rahatsızlığı giderme anlamında kullanılmakla beraber cehalet hastalığını giderme anlamına da gelmektedir.⁵⁷ Konu çeşitli ayetlerde farklı şekillerde ele alınmıştır. Kur'an'ın haricinde Hz. Peygamber'in hadislerinde de konuya dair atıflar mevcuttur. Özellikle de Hz. Peygamber'in hastalıklardan tedavi olunmasını istediği bu konuda önemli tavsiyelerde bulunduğu ve tedavi olmaya vurgu yaptığı rivayet kitaplarında yer almaktadır.⁵⁸

Görüldüğü gibi her din veya dinî gelenek çoğunlukla kendi müminlerini özelde de bazı dinî gelenekler tüm insanlığı kurtuluşa götüreceğini iddia ederek insanlığa seslenmektedir. Şifa dediğimiz kavramda insanların bireysel ya da toplumsal sıkıntılarını dinlerin çözüm getirdiklerini belirttikleri alanlardan birisidir.

Sonuç

Dinler Tarihi biliminin yöntemine göre halk inanışlarına dair uygulamaları batıl, hurafe ya da boş inanç şeklinde tanımlamak yanlıştır. Sonuçta uygulanan ritüele inanan birilerinin olması onun inanç unsuru olması ve bilim dalının kendi dinamikleri itibarıyla araştırılması için yeterlidir. Halk inanışlarını araştırmak sosyolojik olarak araştırılan toplumun daha iyi tanınmasını da sağlayacaktır.⁵⁹

Halk inanışları ile ilgili araştırmalar yaparken sadece şekil olarak değil, aynı zamanda bir ritüelin niçin ortaya çıktığını hangi amaçları yerine getirmek üzere gerçekleştirildiğini tespit etmek de önemlidir. Bu konu araştırılırken mitoloji ile bağlantının her zaman kurulması gerekliliği aşikârdır. Özellikle bir toplumun inancı ile ilgili konular inceleniyorsa mitolojiden faydalanmamak anlamsız olur. Çünkü araştırılan bir konunun tarihsel gelişiminin yanı sıra fenomenolojik olarak o toplum için ne

⁵¹ Mircea Eliade, *Dinler Tarihinin Giriş*, Çev: Lale Aslan, Kabcacı Yayınevi, 1. Bsk, 2003, İstanbul, s.196.

⁵² İsmail Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Tıp", *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, Aralık-Ocak-Şubat, 2016-2017, Kış, s. 41.

⁵³ Mehmet Toplamacıoğlu, *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, Güneş Matbaacılık, Ankara 1966, s. 187.

⁵⁴ Fêlicien Challaye, *Dinler Tarihi*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1960, s.189.

⁵⁵ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hıristiyanlık", *Dinler Tarihi El Kitabı*, Ed. Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, s. 169.

⁵⁶ Matta, 10/8.

⁵⁷ Adem Yerinde, "Şifa", *DİA*, C.XXXIX, s. 129-131.

⁵⁸ Buhari, Tıp, 1.

⁵⁹ Abdurrahman Küçük, "Türkiye'de Dinler Tarihi Sahasında Yapılacak Çalışmalar Üzerine Düşünceler", *Türkiye 1. Dinler Tarihi Araştırmalar Sempozyumu*, Samsun, 1992, 112; Metin Eren, "Halk İnançları Çalışmalarına Teorik ve Metodolojik Yaklaşımlar", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2013, 17 (3), 22.

anlam ifade ettiğini ve güncel değerini tespit için inanılan din yanında mitolojilerinin de bilinmesi gereklidir.

Antik çağdan günümüze kadar gelen toplumların kültürlerini incelemek ve tarihin en eski milletlerinden birisi olan Türk milletinin halk inanışlarını araştırmak için mitolojilerine hâkim olmak elzemdir. Türk kültürü ve mitolojisi ile ilgili çalışmaların en başında gelenler ise geleneksel sağlık uygulamalarıdır. Türk toplumu içerisinde binlerce yılda oluşmuş olan bu davranış kalıpları bütün disiplinler tarafından kendi yöntemleri ile değerlendirilmelidir. Ayrıca çalışmalarda toplumların bu yönlerinin yeterince bilinmemesi her açıdan elde edilen sonuçların güvenilirliği konusunda şüphe uyandıracaktır.

Kaynakça

- “Folklor ve Mitoloji”, çev. Umay Günay, *Milli Folklor*, 16, Kış 1992.
- Albayrak, Ali, “Mitolojinin Dini Hayattaki Yeri ve Önemi”, *Uluslararası Dini Araştırmalar Dergisi*, X (54), 2017.
- Arslan, Mustafa, “Halk Arasındaki Yaygın İnanışların Oluşumuna Etki Eden Tarihsel ve Psiko-Sosyal Faktörler”, *Diyanet İlmî Dergi*, 40 (3), Temmuz-Ağustos-Eylül, 2004.
- Ay, Gökten, *Folklor Halk Bilimi Genel Bilgiler Oyun Müzik*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Aydın, Suavi, “Halk Bilimi Sözlü Anlatımları”, *Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Projesi Portalı Projesi*, Ankara, Ekim-2009.
- Azar, Birol, Sözlü Kültür ve Tarihî Gerçek ve Saltuknâme Örneği, *TÜBAR*, 21, Bahar 2007.
- Baki Adam, “Din Hakkında Genel Bilgiler”, *Dinler Tarihi El Kitabı*, Ed: Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.
- Balcı, Musa, *Taşa Kazınmış Sözcükler İslam Öncesi Fars Öğüt Edebiyatı*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2016.
- Batuk, Cengiz, “Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu”, *Milel ve Nihal Dergisi*, VI(1), Ocak-Nisan, 2009.
- Bayat, Fuzuli, *Mitolojiye Giriş*, Ötüken Yayınları, 2. Bsk, İstanbul, 2007.
- Bayatlı, Necdet Yaşar, “Irak-Diyale İlinin Hanekin İlçesinde Ziyaret Yerleri (Kutsal Mekânlar) ve Yerler Etrafında Oluşan İnanç ve pratiklerde Eski Türk İnançlarının İzleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 56, 2010.
- Bole, Kees W., “MYTH”, *Encyclopedia of Religion*, Second Edition, 1987 and 2005, Lindsay Jones, Editor in Chief, London, c. IX, 6359.
- Bonnefoy, Yves *Antik Dünyada ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, Türkçe Çeviri Editörü: Levent Yılmaz, Alfa Yayıncılık, c. I, İstanbul 2018.
- Buhari, Ebû Abdullah Muhammed İbn İsmâil, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, Müt. Mehmed Sofuoğlu, c. I-XVI, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1987.
- Bulut, Meryem, “Mardin’de Albastıdan Korunma Biçimleri”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 16 (64), 2010/4.
- Campbell, Joseph, *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri*, çev: Kudret Emiroğlu, İmge Kitapevi, Ankara, 1992.
- Campbell, Joseph, *Yaratıcı Mitoloji Tanrının Maskeleri*, Çev: Kudret Emiroğlu, İmge Kitapevi, Ankara, 1994.
- Challaye, Fêlicien, *Dinler Tarihi*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1960.
- Dundes, Alan, “Halk Kimdir”, çev: Metin Ekici, *Milli Folklor*, 37, Bahar 1998.
- Dundes, Alan, F. Gülay Mirzaoğlu, “Folklor Nedir”, *Milli Folklor*, 36, Kış-1997.
- Eliade, Mircea *Dinler Tarihine Giriş*, Çev: Lale Aslan, Kabalcı Yayınevi, 1. Bsk, İstanbul, 2003.
- Eliade, Mircea *Mitlerin Özellikleri*, Simavi Yay, Ter: Sema Rifat, İstanbul, 1993.
- Erdem, Cem, “Sözlü Tarih ve Kültür Açısından İmam-Rıza Ocağı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 66, 2013.
- Eren, Metin, “Halk İnançları Çalışmalarına Teorik ve Metodolojik Yaklaşımlar”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2013, 17 (3).
- Eroğlu, Ahmet Hikmet, “Halk İnanışlarına Giriş”, *Halk İnanışları El Kitabı*, Ed: Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, Grafiker Yayınları, Ankara 2017.

- Eroğlu, Türker, “Folklor ve Halk Terimleri zerine”, *Milli Folklor*, 5, Bahar, 1990.
- Estin, Colette, Helene Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, ev. Musa Eran, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 25. Bsk., Ankara 2008.
- Gölcük, Şerafettin, “Esatir”, *DİA*, İstanbul, 1995, c. XI
- G, Ahmet, “Kur’ân’da Kutsallık Anlayışı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX (9), Bursa, 2000.
- Gültepe, Necati, *Türk Mitolojisi Yeni Araştırmalar Işığında*, Resse Yayınları, 2. Bsk, İstanbul, 2015.
- Gündüz, Şinasi, “ Kutsal Hakkında Konuşmak; Dini Söylemde Mitos”, *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), Ocak- Nisan 2009.
- Gündüz, Şinasi, “Batıl İnanç”, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.
- Halefullah, Muhammed Ahmed, *Kur’ân’da Anlatım Sanatı el-Fennu’l-Kasasi*, ev: Şaban Karataş, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2012.
- Hooke, Samuel Henry, *Ortadoğu Mitolojisi*, ev: Alâeddin Şenel, İmge Yayınları, Bsk. Ankara, 2002
- İbn-i Manzur, *Lisanu’lArab*, Daru’adr, Beyrut, c.XV
- Kılıç, Cevdet, “ Sistematik Düşünce ncesi Mitoloji, Büyü ve Dinler’de Varlık Düşüncesi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13:1 (2008).
- Kur’an Yolu Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul.
- Küçük, Abdurrahman, “Türkiye’de Dinler Tarihi Sahasında Yapılacak alışmalar zerine Düşünceler”, *Türkiye 1. Dinler Tarihi Araştırmalar Sempozyumu*, Samsun, 1992.
- Küçük, Abdurrahman, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009.
- Laporte, Helene, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, ev. Musa Eran, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 25. Bsk., Ankara, 2008.
- Okuyan, Mehmet, *ok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân-ı Kerim Sözlüğü*, Düşün Yayınları, 3. Bsk, İstanbul, 2015.
- nal, Sema, “Mitoloji Bir Bilim midir”, *Artuklu Akademi Günleri Bilim Tarihi ve Sempozyumu Günleri (27-28-29 Kasım-2015)*, Mardin Artukulu Üniversitesi Yayınları, Mardin, 2016.
- rnek, Sedat Veyis, *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2.Bsk, Ankara, 2000.
- zdemir, Kadirhan, *Türkiye’deki Halk Bilimi alışmaları ve Bunlarda Kullanılan Kuram Yöntem ve Teknikler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2017.
- zkan, Ali Rafet, “Mitoloji ve Din İlişkisi”, *Ekev Akademi Dergisi*, 6(11), Kış 2002.
- Polat, Kemal, “Kırgız Halk Dindarlığında Dua Fenomeni”, *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyet’e Katkıları Sempozyumu*, 31 Mayıs- Haziran, Ed: İsmail Hakkı Göksoy, Nejdett Durak, SD İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2007.
- Kemal Polat, Kemal, *Beşikten Mezara Kırgız Türkleri’nde Gelenek ve İnanışlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.
- Polat, Kemal, “Modern ağda Yaşayan Hurafeler”, *Halk İnanışları El Kitabı*, Ed. Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017.

- Polat, Kemal, "Türkiye'de Dinler Tarihi Sahasında Yapılan Alan Araştırmaları Üzerine Bazı Düşünceler", *Dinler Tarihi Araştırmaları-VII Türkiye'de Dinler Tarihi (Dünü, Bugünü ve Geleceği) Sempozyum (4-6 Aralık)*, Ed. Ali İsmail Güngör, Asife Ünal, Hüsamettin Karataş, Yasin Meral, Dilek Özbey, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 2010..
- Schimmel, Annemarie, *Dinler Tarihine Giriş*, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1999.
- Sokolov Yuri M., *Folklor: Tarih ve Kuram*, Çev: Yerke Özer, Geleneksel Yayınları, Ankara 2009.
- Tan, Nail, "Türkiye'de Halk Bilimi Çalışmalarının 100. Yılı Kutlarken", *Folklor/Edebiyat*, 9(75), 2013/3.
- Tan, Nail, *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, Deniz Kızları Yayınları, 7. Bsk., İstanbul, 2008.
- Tanyu, Hikmet, "Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXI
- Taşpınar, İsmail, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Tıp", *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, Aralık-Ocak-Şubat, 2016-2017, Kış, (41)
- Tezokur, M. Hadi, "Mitoloji", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX (2), Diyarbakır, 2007.
- Toplamacıoğlu, Mehmet, *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, Güneş Matbaacılık, Ankara 1966.
- Üçüncü, Kemal, "Sözlü Kültür Bağlamında Edebi Metin Olarak Otman Baba Vilayetnamesi", *Bilig*, Kış-2004.
- Ünal, Mustafa, "Halk Dini Verilerinin Fenomenolojik Yöntemle İncelenmesi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Şaban Kuzgun Armağanı*, 5, Elazığ, 2000.
- Ünal, Mustafa, *Din Fenomenolojisi Tarihçe Yöntem Uygulama*, Geçit Yayınevi, Kayseri 1999.
- Yerinde, Adem, "Şifa", *DİA*, C.XXXIX
- Watt, W. Montgomery, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, Çev: Mehmet s. Aydın, Hülbe Yayınları, Ankara, 1982.
- www.tdk.gov.tr, "Halk", (Erişim Tarihi: 09.08.2018).